

بررسی لایحه برنامه پنجم توسعه
فصل هفتم - دفاعی، سیاسی، امنیتی

شماره (۱۵)

شماره مسلسل: ۱۰۲۶۲

خرداد ماه ۱۳۸۹

دفاتر: مطالعات سیاسی

مطالعات ارتباطات و فناوری‌های نوین

به نام خدا

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱
فصل هفتم - دفاعی، سیاسی، امنیتی.....	۲
چکیده.....	۲
بخش اول - سیاست دفاعی - امنیتی در لایحه برنامه پنجم توسعه.....	۲
مقدمه.....	۳
۱. واکاوی کاستی‌های دفاعی - امنیتی فصل هفتم لایحه (مواد ۱۷۵) تا (۱۸۶).....	۴
۲. موارد مغفول امنیتی - دفاعی.....	۷
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....	۸
بخش دوم - سیاست خارجی در لایحه برنامه پنجم توسعه.....	۱۰
مقدمه.....	۱۰
۱. ویژگی‌های احکام مطلوب سیاست خارجی توسعه‌گرا.....	۱۱
۲. نگاهی به حوزه سیاست خارجی در اسناد بالادستی (قانون اساسی، سند چشم‌انداز و سیاست‌های کلی نظام).....	۱۳
۳. ارزیابی جایگاه سیاست خارجی در اسناد بالادستی.....	۱۶
۴. ارزیابی حوزه سیاست خارجی در لایحه برنامه پنجم توسعه.....	۱۷
۵. مشکلات و موانع موجود در احکام لایحه برنامه پنجم توسعه در حوزه سیاست خارجی.....	۲۷
جمع‌بندی و ارائه پیشنهادات جایگزین در حوزه سیاست خارجی.....	۲۸
بخش سوم - سیاست داخلی در لایحه برنامه پنجم.....	۳۱
مقدمه.....	۳۱
منابع و مأخذ.....	۳۲

بررسی لایحه برنامه پنجم توسعه (۱۵)

فصل هفتم - دفاعی، سیاسی، امنیتی

پیشگفتار

ضوابط ارزیابی لایحه برنامه پنجم در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

رویکرد مرکز پژوهش‌ها به موضوع برنامه‌ریزی و معیارهای ارزیابی لایحه برنامه پنجم توسعه در گزارش این مرکز به شماره مسلسل ۱۰۱۷۴ تبیین و در فروردین‌ماه ۱۳۸۹ منتشر شده است. امور اداری و اجرایی کشور توسط قوانین دائمی و موضوعه سروسامان داده می‌شود. براین اساس هدف از تدوین برنامه‌های میان‌مدت «اولویت‌بندی امور و اختصاص منابع انسانی و مالی محدود کشور به اولویت‌های مزبور» است. سند چشم‌انداز و سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه ابلاغی مقام معظم رهبری اهداف و اولویت‌های کشور در پنج سال آتی را تعیین کرده‌اند. براساس این رویکرد ارزیابی احکام لایحه و پذیرش پیشنهادهای جدید بر مبنای معیارهای زیر صورت گرفته است:

۱. هر حکمی که برخلاف سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری در خصوص برنامه پنجم توسعه بوده است یا به نوعی در پی اصلاح این سیاست‌ها باشد حذف یا اصلاح کلی شده است.

۲. هر حکمی که اصل یا اصولی از قانون اساسی را نقض کرده باشد حذف یا اصلاح کلی شده است. در لایحه دولت در موارد متعددی اصل هشتاد و پنجم قانون اساسی (که نمایندگی را قائم به شخص دانسته و براین اساس مجلس نمی‌تواند اختیار قانونگذاری را به شخص یا هیئتی واگذار کند)، اصل پنجاه و یکم قانون اساسی (هیچ نوع مالیات وضع نمی‌شود مگر به موجب قانون و موارد معافیت و بخشودگی و تخفیف مالیاتی نیز به موجب قانون مشخص می‌شود) و اصل پنجاه و سوم قانون اساسی (کلیه دریافت‌های دولت در حساب‌های خزانه‌داری کل متمرکز می‌شود و همه پرداخت‌ها در حدود اعتبارات مصوب به موجب قانون انجام می‌گیرد) نقض شده بود، که حذف یا اصلاح شده است.

۳. برطبق تفسیر شورای نگهبان از اصل هفتاد و چهارم قانون اساسی ارائه لایحه توسط دولت باید انجام گیرد. براین اساس نمی‌توان دولت را ملزم به آوردن لایحه کرد مگر در مواردی که برای دستیابی به اهداف سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه، اصلاح قانون یا رفع خلأ قانونی مورد نیاز باشد. در این گونه موارد پیشنهاد با عبارت «براساس بند... سیاست‌های ابلاغی برنامه پنجم توسعه دولت موظف است برای... اقدام قانونی لازم را انجام دهد» ارائه شده است.

۴. سند برنامه محل اصلاح قوانین دائمی نیست. هر حکمی که به طور صریح یا ضمنی قوانین جاری را نسخ کند (جز در موارد خاص که برای دستیابی به اهداف سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه نیازمند اصلاح قانون باشد) حذف یا اصلاح کلی شده است.

۵. در قوانین فعلی کشور، دولت اختیارات بسیاری برای اداره امور کشور دارد. بنابراین موادی که به این امور پرداخته‌اند یا اساساً انجام آن حکم نیازی به مجوز قانونگذار ندارد حذف یا اصلاح کلی شده است.

۶. احکام و پیشنهادهایی که فاقد ماهیت برنامه‌ای بوده‌اند و جزء اولویت‌های تعیین شده در سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه نبوده و فاقد زمانبندی و متولی اجرایی مشخص بوده، حذف شده است.

با اتخاذ رویکرد و معیارهای فوق ۶۶ ماده از لایحه پیشنهادی دولت عیناً مورد پذیرش قرار گرفته یا اصلاح عبارتی (جزئی) شده است، ۵۶ ماده اصلاح کلی و ۷۷ ماده حذف شده است. همچنین به منظور پوشش دادن به برخی سیاست‌های کلی برنامه پنجم یا مسائل اساسی کشور (که در بررسی‌های انجام شده توسط دفاتر تخصصی مرکز استخراج شده است) ۵۶ ماده برای الحاق به لایحه پیشنهاد شده است.

فصل هفتم - دفاعی، سیاسی، امنیتی

چکیده

در ساختار حقوق امنیت ملی، قوانین برنامه در زیرمجموعه اسناد بالادستی تعریف می‌شوند و به تبع هر میزان کاستی‌های تقنینی و عملیاتی لایحه مرتفع شود، شاخص‌ها و الزامات نقشه راه پنج‌ساله کشور از ضریب خطای استراتژیک پایین‌تری برخوردار خواهد بود و فرصت‌هایی همچون هم‌افزایی بهینه ظرفیت‌ها، تسهیل و تسریع تعامل مؤثر میان دولت و مجلس، ارتقای ضریب اثربخشی سیاست‌های برنامه‌ای، پیشگیری از اقدام‌های موازی و مدیریت بهینه منابع انسانی و سرمایه‌ای را به همراه خواهد داشت.

در این گزارش با رویکرد آینده‌پژوهی استراتژیک، مهمترین کاستی‌ها و موارد مغفول لایحه در بخش امنیتی - دفاعی، سیاست خارجی و سیاست داخلی احصا شده و برای هر کدام راهکارهای لازم و متناسب پیشنهاد شده است.

کم‌توجهی به مدیریت امنیتی آمایش جمعیتی، نبود برنامه‌ای منسجم برای مقابله با تهدیدات سایبری امنیت ملی، نظام‌مند نبودن سیاست‌های مرتبط با آمایش سرزمینی و ضعف برنامه‌ای

منسجم برای مقابله با بحران‌های امنیت اجتماعی از مهمترین مواردی هستند که در بخش سیاست‌های امنیتی - دفاعی لایحه مغفول شده‌اند.

در بخش سیاست خارجی نیز عدم بهره‌وری از ظرفیت‌ها و مزیت‌های اقتصادی مشترک برای توسعه منطقه‌گرایی و همچنین نبود سازوکاری منسجم برای تقویت تعامل با ایرانیان خارج از کشور در جهت حفظ هویت ملی و اسلامی از موارد مغفول بخش سیاست خارجی لایحه هستند. در حوزه سیاست داخلی با توجه به مغفول ماندن مواد (۳۶)، (۳۷) و (۳۸) سیاست‌های کلی نظام در برنامه پنجم و نظر به کاستی‌های قوانین موجود در زمینه انتخابات با توجه به تعداد انتخابات و وجود ضوابط متفاوت برای هر کدام از آنها، عدم تقسیم کار سازمان یافته میان نهادهای اجرایی و نظارتی، سازماندهی تبلیغات انتخاباتی، احصای موارد و مصادیق تخلفات انتخاباتی و... پیشنهاد شده است دولت مکلف به تنظیم و ارائه لایحه جامع قانون انتخابات شود. همچنین با توجه به اهمیت حقوق شهروندی در قانون اساسی و سند چشم‌انداز و رفع موانع موجود و با توجه به عدم اجرای قوانین موجود در برنامه چهارم پیشنهاد شده است یک ماده در راستای ارتقای حقوق شهروندی به برنامه پنجم الحاق شود.

بخش اول - سیاست دفاعی - امنیتی در لایحه برنامه پنجم توسعه

مقدمه

امنیت پایدار به‌عنوان روندی فرابخشی از شاخص‌های متعددی تأثیر می‌پذیرد. به‌عبارتی مدیریت استراتژیک امنیت ملی و تحقق اولویت‌های کلان دفاعی، انتظامی و اطلاعاتی در بازه زمانی برنامه پنجم مستلزم نهادینه‌سازی کارگروهی، تقویت انسجام‌بخشی فکری (هدف‌محوری) و رویه‌ای (برنامه‌محوری) میان متولیان امر، واکاوی تمام ابعاد تأثیرگذار، آسیب‌سنجی آینده‌های امنیت ملی، ظرفیت‌سنجی قابلیت‌های بالقوه و توانمندی‌های بالفعل و در نهایت رفع کاستی‌های تقنینی و عملیاتی با هدف غایی ارتقای کد راهبردی جمهوری اسلامی ایران در افق سال ۱۴۰۴ هجری شمسی است. در ساختار حقوق امنیت ملی، قوانین برنامه در زیرمجموعه اسناد بالادستی تعریف می‌شوند و به‌تبع هر میزان کاستی‌های آن مرتفع شود، شاخص‌ها و الزامات نقشه راه پنج‌ساله کشور از ضریب خطای استراتژیک پایین‌تری برخوردار خواهد بود و فرصت‌هایی همچون هم‌افزایی بهینه ظرفیت‌ها، تسهیل و تسریع تعامل مؤثر میان دولت و مجلس، ارتقای ضریب اثربخشی سیاست‌های برنامه‌ای، پیشگیری از اقدام‌های موازی و مدیریت بهینه منابع انسانی و سرمایه‌ای را به‌دنبال خواهد داشت.

۱. واکاوی کاستی‌های دفاعی - امنیتی فصل هفتم لایحه (مواد ۱۷۵) تا (۱۸۶))

مهمترین کاستی‌های امنیتی - دفاعی مواد لایحه عبارتند از:

ماده (۱۷۵)

در بند «ج»، «بهره‌گیری بیشتر» به «بهره‌گیری بهینه» و «کارکنان وظیفه» به «سربازان وظیفه» تغییر یابد.

در تبصره، «شورای عالی امنیت ملی» به «مراجع ذیربط» تغییر یابد.

ماده (۱۷۶) عیناً لایحه دولت پیشنهاد می‌شود.

ماده (۱۷۷)

عبارت (و بهره‌گیری از این توان در سایر بخش‌ها) در سطر اول بعد از نیروهای مسلح افزوده شود. عبارت (نوین) جایگزین عبارت بدیع و نوظهور در بند «۲» شود.

ماده (۱۷۸)

تبصره ماده (۱۷۸) حذف شود، زیرا در آن اشاره شده دستورالعمل لازم برای هماهنگ‌سازی حوزه‌های مرتبط با پدافند غیرعامل باید به تصویب هیئت وزیران برسد، درحالی که سیاستگذاری در رابطه با موضوع‌های مرتبط با دفاع غیرعامل به ستاد کل نیروهای مسلح محول شده و در چارچوب اختیارات مصرح در اصل یکصدودهم قانون اساسی است.

ماده (۱۷۹)

«سازمان امور اداری و استخدامی کشور» به «معاونت توسعه مدیریت و سرمایه انسانی رئیس‌جمهور» تغییر یابد.

ماده (۱۸۰)

«شورای عالی امنیت ملی» به «مراجع ذیربط» تغییر یابد.

ماده (۱۸۱)

موارد اشاره شده در ماده (۱۸۱)، از ملزومات طرح جامع امنیت پایدار مناطق مرزی هستند و به جای اینکه در یک ماده مستقل آورده شوند، می‌توانند در ذیل ماده (۱۸۰) گنجانده شوند.

ماده (۱۸۲) عیناً ابقا شود.

ماده (۱۸۳)

در سطر دوم بعد از «اقدامات زیر» عبارت «را در چارچوب قوانین و مقررات مربوط» اضافه شود. دو سطر آخر ماده نیز حذف شد.

ماده (۱۸۴)

ارتباط ماده (۱۸۴) با حوزه امنیت ملی بسیار کمرنگ است و بیشتر مرتبط با برنامه‌های رفاهی و اجتماعی است. اصلاح ماده به شرح زیر توصیه می‌شود:

دولت موظف است به منظور ارتقای ایمنی و تسهیل در عبور و مرور و حمل و نقل، با تأکید بر افزایش بازدهی شبکه، همچنین افزایش ایمنی وسایل نقلیه و انسان‌ها، کاهش زمان و هزینه سفر و کاهش مرگومیر ناشی از تصادفات رانندگی به میزان یک در هزار اقدام‌های زیر را با رعایت نکات امنیتی و استفاده از محصولات و خدمات داخلی انجام دهد:

الف) ایجاد و گسترش سامانه‌های هوشمند کنترلی و مراقبتی ترافیکی با پوشش تمامی راه‌های اصلی کشور و سامانه‌های ناوبری برای تمامی ناوگان حمل و نقل عمومی به گونه‌ای که هر ساله تا پایان برنامه حداقل ۲۰ درصد راه‌های کشور تحت پوشش قرار بگیرد.

تبصره - کلیه دستگاه‌های دولتی و نهادهای عمومی غیردولتی که سامانه‌های هوشمند کنترلی و مراقبتی ترافیکی را در داخل شهرها و یا بین جاده‌ها در اختیار دارند مکلفند دسترسی نیروی انتظامی به این سامانه‌ها را فراهم آورند. هرگونه استفاده نیروی انتظامی از این سامانه‌ها برای اهداف غیرترافیکی از قبیل کشف جرم منوط به رعایت قوانین و مقررات مربوطه است.

ب) نیروی انتظامی موظف است از لوازم و تجهیزات الکترونیکی برای تشخیص تخلفات استفاده کند تا ضریب خطا در این موارد کم شود. ثبت تخلفات توسط این تجهیزات می‌تواند ملاک صدور قبوض جریمه باشد.

ج) ایجاد و حمایت از سامانه‌های یکپارچه امداد خودرو در کشور با مدیریت و

سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و تحت نظارت نیروی انتظامی.

د) وزارت راه مکلف است سیستم‌های مدیریتی پیشرفته مانند سیستم مدیریت کانتینرها، سیستم اطلاع‌رسانی زمان سفر، سیستم مدیریت ناوگان حمل بار و مسافر و سامانه هوشمند مدیریت و شبیه‌سازی آزادراه‌ها و خطوط ریلی کشور را در کلیه خدمات جاده‌ای و ریلی تا پایان سال دوم برنامه راه‌اندازی و تکمیل نماید به‌گونه‌ای که تا پایان برنامه به‌صورت تدریجی هزینه‌های این‌گونه خدمات با نرخ پایه سال ۱۳۸۸ حداقل ۳۰ درصد کاهش و ظرفیت‌ها ۵۰ درصد افزایش پیدا کند.

ه) وزارت کشور مکلف است تا پایان سال دوم برنامه در کلیه کلان‌شهرهای کشور مراکز مدیریت و کنترل ترافیک تحت نظارت نیروی انتظامی ایجاد نماید.

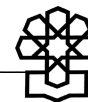
و) حمایت از بخش خصوصی جهت ارائه خدمات ارزش‌افزوده بر پایه پردازش و تحلیل اطلاعات گردآوری شده در مراکز مدیریت و کنترل ترافیک داخل شهرها و راه‌های کشور نظیر مسیریابی و اطلاع‌رسانی به رانندگان.

تبصره - وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات مکلف است تا پایان سال اول برنامه کلیه نیازهای ارتباطی سیستم‌های مورد اشاره در این ماده را با رعایت نکات امنیتی در داخل و خارج از شهرها تأمین نماید. استفاده‌ای از ظرفیت‌های مازاد ایجاد شده توسط این وزارتخانه در حریم راه‌ها و داخل شهرها بلامانع می‌باشد.

ماده (۱۸۵)

تبیین سند جامع چون متضمن وضع قواعد آمره است و حقوق و تکالیف اشخاص حقیقی و حقوقی را مشخص می‌کند، جنبه تقنینی داشته و باید به تصویب مجلس شورای اسلامی و تفویض آن به ستاد مبارزه با مواد مخدر مغایر اصل هشتادوپنجم قانون اساسی است.

«در اجرای جزء «اول» بند «۲۰» سیاست‌های کلی برنامه پنجم ابلاغی مقام معظم رهبری مبنی بر مبارزه همه‌جانبه با مواد مخدر و روان‌گردان‌ها، ستاد مبارزه با مواد مخدر موظف است براساس سیاست‌های کلی مبارزه با مواد مخدر با مشارکت نهادهای ذیربط، «طرح جامع پیشگیری از اعتیاد» را تهیه و جهت تصویب به مجلس شورای اسلامی ارائه نماید.»

۲. موارد مغفول امنیتی - دفاعی

علاوه بر وجود کاستی‌هایی در مواد لایحه، برخی بایسته‌های امنیتی- دفاعی مغفول لایحه که حتی به صورت جزئی نیز به آنها اشاره نشده عبارتند از:

- کم‌توجهی به شاخص‌های جغرافیای انسانی در نهادینه‌سازی امنیت پایدار

یکی از کاستی‌های لایحه، نبود طرح جامعی برای مهندسی امنیتی آمایش جمعیتی در سه سطح کلان‌شهری، استانی و ملی است که به مفهوم بررسی ترکیب، جنس و تراکم جمعیت، توزیع مناسب فعالیت‌ها و آمایش‌بندی قطب‌های جمعیتی از رویکرد امنیت ملی است.

- نبود برنامه‌ای منسجم برای مدیریت آینده‌های سایبری امنیت ملی

توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات و قرار گرفتن کشورها در دهکده جهانی، بر عمق و گستره محیط سایبر و به تبع پتانسیل وقوع جرائم امنیت ملی در فضای مجازی افزوده، به طوری که وجود سیاست‌های جزیره‌ای و نبود بسته سیاستی منسجم برای تقویت زیرساخت‌های امنیتی و ایمنی فضای سایبر ضریب وقوع برخی تهدیدات امنیت اجتماعی در بازه زمانی برنامه پنج‌گانه را افزایش داده است.

این غفلت درحالی است که در بند «۳-۴۴» سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه بر لزوم ایجاد سامانه یکپارچه نرم‌افزاری اطلاعاتی، ارتقای سطح حفاظت از اطلاعات رایانه‌ای، توسعه علوم و فناوری‌های مرتبط با حفظ امنیت سامانه‌های اطلاعاتی و ارتباطی به منظور صیانت از فضای تبادل اطلاعات و مقابله با تخلفات رایانه‌ای تأکید شده است.

- ضعف نگاه برنامه‌ای به سیاست‌های انتظامی

یکی از موارد مغفول لایحه این است که در راستای تقویت توانمندی ناجا برای انتظام‌افزایی خرد و کلان، هیچ‌گونه برنامه راهبردی را ارائه نکرده است. این خلأ درحالی است که به دلایل نقش بحران‌سازی اجتماعی در روند تهاجم نرم، وجود موزاییک‌های قومی - فرقه‌ای، رشد کلان‌شهرها بدون توسعه متناسب زیرساخت‌های امنیتی - انتظامی و کم‌توجهی به مدیریت امنیتی آمایش جمعیتی و سرزمینی، جمهوری اسلامی ایران پتانسیل لازم برای وقوع برخی ناامنی‌های اجتماعی را دارد و بالطبع نقش نیروی انتظامی برای خنثی‌سازی و مدیریت پیش‌رویدادی تهدیدات امنیت اجتماعی حائز اهمیت است.

- نبود برنامه‌ای جامع برای پیشگیری از گسست‌های هویتی

و اکاوی مختصات تهدیدات امنیت ملی در بازه زمانی برنامه پنج‌گانه مبین این است که یکی از برنامه‌های مخالفان نظام در ساختار تهاجم نرم، ایجاد و گسترش سایش‌های قومی - فرقه‌ای با رویکرد بحران‌سازی و ناپایداری امنیتی در داخل کشور است که در صورت نبود بسته سیاستی

منسجم در لایحه قانون برنامه می‌تواند پتانسیل وقوع بحران یکپارچگی، هویت و به تبع تضعیف وحدت ملی را به وجود آورد. به عبارتی لایحه هیچ‌گونه برنامه‌ای را برای عملیاتی‌سازی اصل (۴-۴۴) سیاست‌های کلی برنامه پنجم که در آن بر لزوم تقویت زیرساخت‌های انسجام و همبستگی ملی برای پیشگیری و مقابله با عوامل بروز گسست‌های هویتی، اجتماعی، فرهنگی و اعتقادی تأکید شده، ارائه نکرده است.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

کاستی‌های امنیتی - دفاعی لایحه برنامه پنجم توسعه به دو بخش زیر تفکیک می‌شوند:

- کاستی‌های دفاعی - امنیتی که مرتبط با مواد لایحه هستند،

- خلأهای امنیتی، دفاعی، انتظامی و اطلاعاتی که حتی به صورت جزئی نیز لایحه به آنها اشاره

نکرده و مغفول ماندن آنها می‌تواند بستر شکل‌گیری تهدیدات نوینی را برای تحقق امنیت پایدار به وجود آورد.

مهمترین نکات قوت، موارد اصلاحی و بایسته‌های امنیتی - دفاعی مغفول لایحه را می‌توان

به صورت جداول زیر نشان داد.

جدول ۱. نکات قوت سیاست‌های امنیتی - دفاعی لایحه برنامه پنجم

ماده لایحه	نقاط قوت
بند «الف» ماده (۱۷۵)	یکپارچه‌سازی سیاست‌ها و فعالیت‌های مرتبط با توسعه سامانه‌های پدافند هوایی کشور
بند «د» ماده (۱۷۶)	توجه به ایجاد تمهیدات لازم برای بهره‌گیری از ظرفیت نیروی مقاومت بسیج در طرح‌های عمرانی و آموزشی
ماده (۱۸۰)	- همسویی با بند «۴-۴۵» سیاست‌های کلی - تقویت توان نظارتی ساختارهای امنیتی، اطلاعاتی و انتظامی برای مدیریت پیش‌رویدادی تهدیدات مرزی از طریق تبیین «طرح جامع امنیت پایدار مناطق مرزی»
ماده (۱۸۲)	بهره‌گیری از ظرفیت بخش خصوصی در روند مدیریت انتظامی
ماده (۱۸۶)	- همسویی با بندهای «۳۹» تا «۴۲» سیاست‌های کلی - توجه به توسعه منطقه‌گرایی امنیتی - دفاعی با بهره‌گیری از ظرفیت‌های حقوقی، سیاسی، فرهنگی، رسانه‌ای و بین‌المللی

جدول ۲. مواد مغفول از سیاست‌های کلی در لایحه و پیشنهاد مواد الحاقی

احکام پیشنهادی	مواد مغفول سیاست‌های کلی
<p>ماده الحاقی - به‌منظور اجرای سند امنیت فضای تبادل اطلاعات و ایجاد سامانه یکپارچه نرم‌افزاری اطلاعاتی و ارتقای سطح حفاظت از اطلاعات رایانه‌ای اقدام‌های زیر انجام می‌شود:</p> <p>کلیه دستگاه‌های اجرایی، نهادهای عمومی و شرکت‌های غیردولتی دارای زیرساخت‌های حیاتی موظفند به‌منظور امن‌سازی زیرساخت‌ها و حفظ امنیت تبادل اطلاعات در مقابل حملات الکترونیک در چارچوب سند امنیت فضای تبادل اطلاعات (افتا) تا پایان سال دوم برنامه، امنیت فضای تبادل اطلاعات خود را ارتقا بخشند</p> <p>کلیه دستگاه‌های اجرایی و اشخاص حقوقی ارائه‌دهنده خدمات عمومی موظفند از سال دوم برنامه نسبت به تدوین و پیاده‌سازی سامانه مدیریت امنیت اطلاعات با بهره‌گیری از توانمندی‌های بخش خصوصی و تعاونی و مؤسسات پژوهشی و دانشگاهی اقدام نموده و نسبت به اجرای دستورالعمل‌ها و استانداردهای افتا از سال اول برنامه اقدام نماید</p> <p>وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات موظف است با همکاری سازمان ملی استاندارد، استانداردها و دستورالعمل‌های لازم برای افتا را به‌صورتی در ۶ ماهه اول برنامه تدوین نماید که حداقل ۵۰ درصد ارزش ریالی تجهیزات و نرم‌افزارهای افتا تا پایان سال دوم برنامه از توانمندی شرکت‌های غیردولتی داخلی تهیه شود</p> <p>تبصره- معاونت موظف است گزارش اجرای این ماده را با همکاری وزارتخانه‌های اطلاعات، ارتباطات و فناوری اطلاعات و دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح هرساله به کمیسیون امنیت و سیاست خارجی و صنایع و معادن مجلس شورای اسلامی ارائه نماید</p>	<p>بند «۳-۴۴»</p> <p>ایجاد سامانه یکپارچه نرم‌افزاری اطلاعاتی، ارتقای سطح حفاظت از اطلاعات رایانه‌ای، توسعه علوم و فناوری‌های مرتبط با حفظ امنیت سامانه‌های اطلاعاتی و ارتباطی به‌منظور صیانت از فضای تبادل اطلاعات، تقویت فنی برای مقابله با تخلفات در فضاهای رایانه‌ای و صیانت از حریم فردی و عمومی</p>
<p>ماده الحاقی - در اجرای بند «۴-۴۴» سیاست‌های کلی برنامه پنجم و به‌منظور مدیریت امنیتی آمایش جمعیتی و پیشگیری از گسست‌های هویتی و قومی، دولت موظف است «طرح جامع آمایش جمعیتی اقوام» را تا پایان سال اول برنامه به تصویب شورای عالی امنیت ملی برساند</p>	<p>بند «۴-۴۴»</p> <p>تقویت زیرساخت‌های انسجام و همبستگی ملی برای پیشگیری و مقابله با عوامل بروز گسست‌های هویتی، اجتماعی، فرهنگی و اعتقادی</p>

بخش دوم - سیاست خارجی در لایحه برنامه پنجم توسعه

مقدمه

سیاست خارجی یکی از مهمترین حوزه‌های مؤثر در سیاستگذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های استراتژیک، میان‌مدت و بلندمدت هر نظام سیاسی محسوب می‌شود، زیرا با درهم‌تنیدگی سیاست داخلی و خارجی، ارتباط محیط بیرون و درون هر نظام سیاسی با هدف برآوردن نیازها و تأمین اهداف و منافع ملی آن در قالب سیاست خارجی تحقق می‌یابد. ازسوی دیگر سیاست خارجی هر کشور به‌عنوان ویتترین یک نظام سیاسی، در ساخت ذهنیت، برداشت و عملکرد سایر کشورها در قبال آن نیز نقش بسیار مهم و مؤثری دارد. براساس این است که مسائل مرتبط با حوزه سیاست خارجی در کلیه برنامه‌ریزی‌های هر کشور و به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه به‌منظور استفاده از فرصت‌های نظام بین‌الملل برای شتاب‌بخشی در دستیابی به توسعه پایدار از اهمیت بسیاری برخوردار است.

بر این مبنا، ترسیم جهت‌گیری‌های سیاست خارجی توسعه‌گرا به یکی از ارکان برنامه‌ها و چشم‌اندازهای توسعه سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشورهای در حال توسعه تبدیل شده است. این مسئله در نظام برنامه‌ریزی ایران نیز مورد توجه قرار گرفته و در اسناد بالادستی مانند افق چشم‌انداز سال ۱۴۰۴ و سیاست‌های کلی نظام نیز بر این موضوع تأکید شده است.

علاوه بر این بخشی از احکام برنامه‌های توسعه پنج‌ساله کشور نیز به حوزه سیاست خارجی اختصاص داده شده است. در این میان با توجه به اهمیت برنامه پنجم توسعه به‌عنوان دومین برنامه پنج‌ساله کشور در مسیر دستیابی به سند چشم‌انداز سال ۱۴۰۴، ضرورت توجه به تدوین احکام مناسب، مؤثر و کارآمد در حوزه سیاست خارجی از اهمیت بیشتری برخوردار است، زیرا که با پایان برنامه پنجم توسعه، نیمی از مسیر چشم‌انداز بیست‌ساله ایران برداشته می‌شود و براساس این باید بسترها و زمینه‌های لازم برای تحقق اهداف سند چشم‌انداز محقق شود. ازسوی دیگر با توجه به تأکید سند چشم‌انداز بر ضرورت «کسب جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه آسیای جنوب غربی»، «الهام‌بخشی، فعال و مؤثر بودن در جهان اسلام»، «تأثیرگذاری بر همگرایی اسلامی و منطقه‌ای» و «تعامل سازنده و مؤثر با جهان براساس اصول عزت، حکمت و مصلحت» در افق سال ۱۴۰۴، نقش مهم سیاست خارجی در تحقق این اهداف برجسته‌تر می‌شود. براساس این، این گزارش، به بررسی و نقد احکام حوزه سیاست خارجی در برنامه پنجم توسعه و مشکلات و موانع موجود در تحقق آنها پرداخته و پیشنهادهای جایگزینی را ارائه می‌دهد.

۱. ویژگی‌های احکام مطلوب سیاست خارجی توسعه‌گرا

ارائه احکام مناسب در راستای تحقق اولویت‌ها و اهداف توسعه، مهمترین موضوع در تدوین یک برنامه توسعه موفق است، زیرا احکام توسعه نقش اساسی در ترسیم سیاست‌های توسعه ملی و تعیین وظایف دستگاه‌ها و نهادهای اجرایی در طول مدت برنامه برعهده داشته و همچنین امکان نظارت بر فرآیند توسعه را به وجود می‌آورند. در این میان به منظور تدوین احکام مؤثر و کارآمد مرتبط با حوزه سیاست خارجی در برنامه پنجم، این احکام باید ویژگی‌های زیر را داشته باشند:

۱-۱. **اجماع میان نخبگان در تعیین اهداف و ابزارهای سیاست خارجی توسعه‌گرا:** اولین و مهمترین گام در ارائه احکام توسعه در حوزه سیاست خارجی باید ایجاد اجماع میان نخبگان - اعم از کارشناسان دولتی و غیردولتی - در مورد اهداف و ابزارهای سیاست خارجی در چارچوب فرآیند توسعه باشد. در واقع ایجاد درک مشترک از اهداف و منافع ملی و ابزارهای دستیابی به آن و بایسته‌های جهت‌گیری‌های کلان سیاست خارجی در راستای تحقق فرآیند توسعه ملی و اولویت‌های پنج‌ساله روابط خارجی کشور، یک ضرورت اساسی در تدوین احکام مطلوب سیاست خارجی در برنامه توسعه است.

۱-۲. **توجه به مشکلات اساسی کشور در حوزه سیاست خارجی، تحولات منطقه‌ای و بین‌المللی و اولویت‌بندی در تدوین احکام برنامه:** احکام یک برنامه توسعه باید با لحاظ توسعه به‌عنوان یک فرآیند تدریجی، براساس اولویت‌بندی مهمترین مشکلات و چالش‌های کشور تدوین شود و به‌عبارت دیگر برنامه توسعه باید یک برنامه مشکل‌محور بوده و با تعیین مشکلات اساسی کشور، بسته‌های اجرایی و سیاستی را در قالب برنامه ارائه دهد. در این میان هر چه شناخت دقیق‌تر و کارشناسانه‌تر و علمی‌تری از مهمترین مشکلات و چالش‌های کشور و شرایط آن در نظام منطقه‌ای و بین‌المللی، مبنای برنامه‌ریزی قرار گیرد، مسلماً اولویت‌های احکام برنامه توسعه نیز مهمتر، مؤثرتر و کارآمدتر خواهند بود.

۱-۳. **انسجام درون و برون‌بخشی احکام سیاست خارجی در برنامه توسعه:** یکی از مهمترین مشکلات موجود در برنامه‌ریزی‌های توسعه در کشورهای جهان سوم، رویکرد بخشی به فرآیند توسعه است. این درحالی است که برای دستیابی به توسعه پایدار، نگرشی فرابخشی و ایجاد انسجام میان احکام درون و برون‌بخشی در یک برنامه توسعه ضروری است. براساس این، مسلماً دستیابی به اهدافی مانند قدرت اول اقتصادی، علمی و فناوری منطقه‌ای در سند چشم‌انداز و یا توسعه و گسترش همکاری‌های دوجانبه و منطقه‌ای و به‌ویژه تعامل فعال در حوزه اقتصادی با

جهان، جز از طریق اجرای یک دیپلماسی فعال، با تأکید بر اعتمادسازی و تنش‌زدایی و تلاش برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی و ورود سرمایه به کشور محقق نمی‌شود.

۴-۱. تناسب اهداف احکام سیاست خارجی با توانایی‌ها و ابزار اجرای آن: احکام سیاست

خارجی در برنامه‌ریزی‌ها باید متناسب با توانایی‌ها، محدودیت‌ها، ظرفیت‌ها و ابزارهای اجرای آن تدوین گردند. در این میان تعیین ابزارهای مناسب جهت دستیابی به اهداف با توجه به فرصت‌ها و چالش‌های آن در نظام بین‌الملل از اهمیت بسیاری برخوردار است.

۵-۱. ارتباط احکام برنامه با اسناد بالادستی و هم‌تکمیلی آن با برنامه‌های توسعه قبلی:

مسلماً برنامه‌های میان‌مدت سیاست خارجی توسعه‌گرا باید در مسیر اهداف کلان نظام سیاسی و اسناد بالادستی آن تدوین شده و ارتباط منطقی میان سیاست‌های خرد اجرایی و اهداف غایی کشور به وجود آید. براساس این از یکسو احکام میان‌مدت نباید مانند اهداف بلندمدت و غایی، کلی و ایدئال تلقی شوند و ازسوی دیگر این احکام نباید در سطح مسائل عادی و آیین‌نامه‌ای تنزل یابند، بلکه اهداف میان‌مدت باید با لحاظ بازه زمانی اجرایی برنامه، شرایط و بهترین ابزار و روش را برای دستیابی به اهداف غایی مد نظر قرار دهد. علاوه بر این در مدت اجرای برنامه، علیرغم تغییر دولت یا شرایط سیاسی جامعه، نیز این اهداف باید تعیین‌کننده خط‌مشی سیاست خارجی باشد.

۶-۱. ارائه احکام شفاف و متقن و پرهیز از احکام مبهم، کلی و تفسیربردار و متناقض در

برنامه: یکی از بزرگ‌ترین اشکالات مرسوم در تدوین احکام برنامه توسعه به‌ویژه در حوزه سیاست خارجی، ابهام و کلی بودن برنامه است. این مسئله از یکسو با ارائه اهدافی بلندپروازانه سبب گسترده دایره شمول احکام شده و به ابهام در عملیاتی نمودن برنامه منجر می‌شود و ازسوی دیگر امکان تفسیر مواد و توجیه عملکرد و گزارش‌های نامربوط دستگاه‌های اجرایی و حتی تأکید آنان بر جلوتر بودن از برنامه را به وجود می‌آورد. علاوه بر این، ارائه احکام مبهم و کلی در یک برنامه توسعه امکان سنجش‌پذیری میزان تحقق احکام و موفقیت یا ناکامی در دستیابی به اهداف برنامه را نیز به‌دنبال دارد. براساس این مسلماً احکام برنامه‌های میان‌مدت مانند برنامه‌های پنج‌ساله توسعه نباید به تکرار احکام کلی مانند سیاست‌های کلان یا دیگر احکام مصرح در اسناد بالادستی پرداخت، بلکه باید با ارائه احکامی کاملاً شفاف، عینی و واقعی، راه‌های تأمین اهداف و مسئول اجرای آن در برنامه را مشخص کرد.

۷-۱. سنجش‌پذیری احکام و ضمانت اجرا و احکام نظارتی: برنامه‌های میان‌مدت توسعه باید

با ارائه مواد روشن و عینی، امکان اندازه‌گیری و سنجش میزان تحقق احکام را به وجود آورد. این مسئله با تعیین سازوکارهایی برای ضمانت اجرا و نظارت در احکام توسعه، پیگیری تدریجی و مرحله به مرحله فرآیند توسعه را به‌دنبال دارد.

۸-۱. لحاظ هماهنگی‌های قانونی در خصوص احکام برنامه: با توجه به وجود برخی خلأهای قانونی احتمالی در تحقق اهداف میان‌مدت در برنامه‌های توسعه، باید محمل قانونی مناسب جهت تدوین پیش‌زمینه‌های لازم در داخل احکام برنامه ارائه شود. با وجود این نباید قانون‌های مصوب گذشته یا وظایف ذاتی نهادها و دستگاه‌های اجرایی در متن احکام برنامه توسعه آورده شود.

۹-۱. تعیین برنامه‌های اجرایی و الزامات و اقدامات عملیاتی در احکام: یکی از مهمترین اولویتهایی که باید در متن برنامه‌های میان‌مدت توسعه مورد توجه باشد، تکلیف دستگاه‌های اجرایی ذیربط برای تدوین اسناد پشتیبان اجرایی در یک بازه زمانی مشخص از ابتدای برنامه جهت ارائه آن به نهادهای نظارتی و تلاش در تحقق این برنامه اجرایی و ارائه گزارش‌های مستمر در مورد میزان پیشبرد اهداف برنامه است. از این طریق اولاً احکام برنامه میان‌مدت به احکام اجرایی تبدیل شده و ثانیاً امکان پیگیری تحقق اهداف توسط نهادهای نظارتی و سنجش عملکرد هر یک از دستگاه‌های اجرایی وجود دارد.

۱۰-۱. آینده‌نگری در تعیین احکام برنامه: ماهیت پویای روابط بین‌الملل، لزوم توجه به تحولات نظام بین‌الملل و روابط خارجی و آینده‌پژوهی و آینده‌نگری در ترسیم خط‌مشی میان‌مدت سیاست خارجی توسعه‌گرا را ضروری می‌سازد. براساس این احکام ارائه شده باید قابلیت انطباق با شرایط جدید را داشته باشند.

۱۱-۱. تدوین احکام محدود و پرهیز از ارائه یک برنامه جامع: محدود بودن زمان اجرای یک برنامه میان‌مدت توسعه ایجاب می‌کند که مهمترین چالش‌ها و مشکلات کشور براساس اولویت‌بندی فرصت - چالش و هزینه - سود، تنها در قالب مهمترین اهداف کشور در برنامه پنج‌ساله لحاظ شود و از ارائه یک برنامه جامع که در آن کلیه اهداف خرد و کلان نظام سیاسی ارائه شده‌اند خودداری گردد.

۲. نگاهی به حوزه سیاست خارجی در اسناد بالادستی (قانون اساسی، سند چشم‌انداز و سیاست‌های کلی نظام)

انقلاب اسلامی ایران در مقایسه با سایر انقلاب‌ها از دو ویژگی عمده برخوردار بوده است. ویژگی اول ماهیت اسلامی انقلاب و ویژگی دوم ابعاد بین‌المللی آن است. براساس این انقلاب اسلامی دنباله‌رو و ادامه‌دهنده انقلاب‌هایی است که در طول تاریخ به دست انبیای الهی صورت گرفته و لذا دارای نگاه و بینشی جهانی بوده و همه جهانیان را مخاطب قرار می‌دهد. از سوی دیگر انقلاب اسلامی به دلیل ویژگی‌های اسلامی، جهانی و بین‌المللی خود، رسالت‌های بیشتری را نیز در عرصه سیاست خارجی برعهده نظام جمهوری اسلامی ایران - به نسبت سایر کشورها و انقلاب‌ها - گذاشته است. چنانچه این

مسئله در اسناد بالادستی نظام جمهوری اسلامی ایران بدین‌گونه مشخص شده است:

● **اصول و اهداف سیاست خارجی براساس قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران عبارتند از:**

۱. سعادت انسان در کل جامعه بشری (اصل یکصدوپنجاه و چهارم)،
۲. تنظیم سیاست خارجی کشور براساس معیارهای اسلام (اصل سوم بند «۱۶»)،
۳. تعهد برادرانه نسبت به همه مسلمانان و دفاع از حقوق آنان (اصل سوم بند «۱۶»)،
۴. حمایت بی‌دریغ از مبارزات حق‌طلبانه مستضعفین در برابر مستکبرین در هر نقطه از جهان (اصل یکصدوپنجاه و چهارم و اصل سوم بند «۱۶»)،
۵. ائتلاف و اتحاد ملل اسلامی و وحدت سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جهان اسلام (اصل یازدهم)،
۶. نفی هرگونه ستمگری، ستم‌کشی، سلطه‌گری و سلطه‌پذیری (اصل دوم بند «ج»)،
۷. طرد کامل استعمار و جلوگیری از نفوذ اجانب (اصل سوم بند «۵»)،
۸. جلوگیری از سلطه اقتصادی بیگانه بر اقتصاد کشور و نفی پیمان‌هایی که موجب سلطه بیگانگان شود (اصل چهل و سوم بند «۸» و اصل یکصدوپنجاه و سوم)،
۹. حفظ استقلال همه‌جانبه و تمامیت ارضی (اصل یکصدوپنجاه و دوم)،
۱۰. عدم تعهد در برابر قدرت‌های سلطه‌گر (اصل یکصدوپنجاه و دوم)،
۱۱. روابط صلح‌آمیز متقابل با دول غیرمحارب (اصل یکصدوپنجاه و دوم)،
۱۲. خودداری از دخالت در امور داخلی ملت‌های دیگر (اصل یکصدوپنجاه و چهارم)،
۱۳. اعطای پناهندگی سیاسی به سیاسیون پناه‌خواه سایر ملل (اصل یکصدوپنجاه و پنجم).

از سوی دیگر در سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق سال ۱۴۰۴ هجری شمسی به‌عنوان مبنای سیاست‌های کلی چهار برنامه پنج‌ساله توسعه بر ویژگی‌های زیر در سیاست خارجی ایران تأکید شده است:

● **اصول سیاست خارجی در سند چشم‌انداز:**

- تأکید بر توسعه‌یافتگی همراه با حفظ اصول اخلاقی، ارزش‌های اسلامی، ملی و انقلابی،
- کسب جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه آسیای جنوب غربی،
- الهام‌بخشی، فعال و مؤثر بودن در جهان اسلام،
- تأثیرگذار بر همگرایی اسلامی و منطقه‌ای مبتنی بر تعالیم اسلامی و اندیشه‌های امام (ره)،
- تعامل سازنده و مؤثر با جهان براساس اصول عزت، حکمت و مصلحت.

علاوه بر این، سیاست خارجی در سیاست‌های کلی برنامه‌های توسعه نیز مورد توجه قرار گرفته و در قالب زیر ارائه شده است:

سیاست‌های کلی برنامه اول

سیاست‌های کلی نظام در دوران بازسازی:

- تأکید بر سیاست نه شرقی و نه غربی،
  - قطع وابستگی به بیگانگان در همه زمینه‌ها،
  - توجه به احتمال تحمیل یک جنگ جدید علیه کشور و ضرورت تقویت بنیه دفاعی کشور.
- (پیام امام به ملت ایران در ابلاغ سیاست‌های کلی نظام در دوران بازسازی کشور، ۱۳۶۷/۷/۱۱)

سیاست‌های کلی برنامه دوم توسعه: (بند «۱۲»)

- رعایت اصول اعلام شده جمهوری اسلامی در سیاست خارجی و توجه اکید به عناوین عزت، حکمت و مصلحت در این روابط.

سیاست‌های کلی برنامه سوم توسعه: (فصل سوم بند «۳۱»)

- ثبات در سیاست خارجی براساس اصول عزت، حکمت و مصلحت و تعقیب هدف‌های زیر:
  - گسترش همکاری‌های دوجانبه و منطقه‌ای و بین‌المللی،
  - ادامه پرهیز از تشنج در روابط با کشورهای غیرمتخاصم،
  - بهره‌گیری از روابط برای افزایش توان ملی،
  - مقابله با افزون‌خواهی و اقدام متجاوزانه در روابط خارجی،
  - تلاش برای رهایی منطقه از حضور نظامی بیگانگان،
  - مقابله با تک‌قطبی شدن جهان،
  - حمایت از مسلمانان و ملت‌های مظلوم و مستضعف،
  - تلاش برای ایجاد نزدیکی بیشتر میان کشورهای اسلامی،
  - تلاش برای اصلاح ساختار سازمان ملل.

سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه:

بند «۲۸» - تکرار احکام سیاست‌های کلی برنامه سوم در فصل ۳ بند «۳۱» با سه تفاوت کوچک:

- ادامه پرهیز از تشنج در روابط با کشورها (عبارت غیرمتخاصم در این برنامه حذف شده است)،
- تقویت روابط سازنده با کشورهای غیرمتخاصم،
- حمایت از مسلمانان و ملت‌های مظلوم و مستضعف به‌ویژه ملت فلسطین.

بند «۲۹» - بهره‌گیری از روابط سیاسی با کشورها برای نهادهای کردن روابط اقتصادی و... گسترش بازارهای صادراتی ایران و افزایش سهم ایران از تجارت جهانی و رشد پرشتاب اقتصادی مورد نظر در چشم‌انداز.

بند «۳۰» - تحکیم روابط با جهان اسلام و ارائه تصویری روشن از انقلاب اسلامی و تبیین دستاوردهای جمهوری اسلامی و فرهنگ و تمدن ایرانی و مردم‌سالاری دینی.

بند «۳۱» - تلاش برای تبدیل مجموعه کشورهای اسلامی و کشورهای دوست منطقه به یک قطب منطقه اقتصادی، علمی، فناوری و صنعتی.

بند «۳۲» - تقویت و حضور فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در مجامع جهانی و سازمان‌های فرهنگی بین‌المللی.

بند «۳۳» - تقویت هویت اسلامی و ایرانی ایرانیان خارج از کشور، کمک به ترویج زبان فارسی در میان آنان، حمایت از حقوق آنان و تسهیل مشارکت آنان در توسعه ملی.

سیاست‌های کلی برنامه پنجم

بند «۳۹» - تکرار احکام سیاست‌های کلی برنامه سوم (فصل ۳ بند «۳۱») و برنامه چهارم بند «۲۸» با سه تفاوت کوچک:

- **تغییر عنوان:** از «ثبات در سیاست خارجی» براساس... به «اعتلای شأن، موقعیت، اقتدار و نقش جمهوری اسلامی ایران در منطقه و نظام بین‌الملل به‌منظور تحکیم امنیت ملی و پیشبرد منافع ملی».

- **اضافه شدن اولویت کشورهای همسایه** در رابطه با تقویت همکاری‌های دوجانبه منطقه‌ای و بین‌المللی.

- **اضافه شدن عبارت:** سازماندهی تلاش مشترک برای ایجاد مناسبات و نظامات جدید اقتصادی، سیاسی و فرهنگی منطقه‌ای و جهانی با هدف تأمین عدالت، صلح و امنیت جهانی.

بند «۴۰» - حضور فعال و هدفمند در سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای و تلاش برای ایجاد تحول در رویه‌های موجود براساس ارزش‌های اسلامی.

بند «۴۱» - ارتقای نقش مدیریتی ایران در توزیع و ترانزیت انرژی، افزایش فرصت‌های صادراتی، جذب سرمایه و فناوری‌های پیشرفته و کمک به استقرار نظام پولی، بانکی و بیمه‌ای مستقل با کمک کشورهای منطقه‌ای و اسلامی و دوست با هدف کاهش وابستگی به سیستم پولی نظام سلطه.

بند «۴۲» - تقویت تعامل فرهنگی، حقوقی، سیاسی و اقتصادی با جهان به‌ویژه حوزه تمدن اسلامی - ایرانی.

بند «۴۳» - تکرار بند «۳۳» سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه (تقویت هویت اسلامی و ایرانی ایرانیان خارج از کشور و...).

۳. ارزیابی جایگاه سیاست خارجی در اسناد بالادستی

- افزایش تعداد احکام سیاست‌های کلی در حوزه سیاست خارجی از برنامه اول تا پنجم، نشان‌دهنده عنایت و توجه مضاعف به ضرورت تحقق سیاست خارجی توسعه‌گرا همزمان با فرآیند توسعه در سایر بخش‌هاست.

- اولویت‌های سیاست‌های کلی نظام نشان می‌دهد که منظور از سیاست خارجی توسعه‌گرا در نظام جمهوری اسلامی ایران، اولویت توسعه و وضعیت مطلوب اقتصادی در فهرست اهداف و اولویت‌های نظام و تعریف سایر اهداف در طول آن نیست، بلکه سیاست خارجی توسعه‌گرا نوعی سیاست خارجی است که برای تأمین سایر اهداف و منافع ملی، توسعه و رفاه اقتصادی را نیز پیگیری می‌کند، بنابراین در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران توسعه اقتصادی، به‌عنوان پیش‌نیاز و مکمل اهداف و منافع دیگر، اولویت و ضرورت پیدا می‌کند. با وجود این، بررسی روند سیاست‌های کلی نظام از برنامه اول تا پنجم توسعه نشان‌دهنده اهمیت و اولویت یافتن توسعه اقتصادی است چنانچه در سند چشم‌انداز به‌عنوان مبنای سیاست‌های کلی چهار برنامه توسعه

(چهارم، پنجم، ششم و هفتم)، بر ضرورت توسعه‌یافتگی و کسب جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری ایران در منطقه آسیای جنوب غربی تأکید شده است.

- روند سیاست‌های کلی نظام و سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور نشان می‌دهد که اولویت‌های سیاست خارجی ایران در برنامه‌های توسعه از یک سیاست خارجی درون‌گرا و حافظ وضع موجود در دو برنامه توسعه، به یک سیاست فعال تعاملی و بسط‌محور با تأکید بر اصول اخلاقی، ارزش‌های اسلامی، ملی و انقلابی تحول یافته است. در این زمینه تأکید بر اعتلای شأن، موقعیت، اقتدار و نقش جمهوری اسلامی، ضرورت تقویت همگرایی و منطقه‌گرایی در سیاست خارجی و حضور فعال در سازمان‌های بین‌المللی در برنامه پنجم توسعه و سند چشم‌انداز نشان‌دهنده این تحول در روند اسناد بالادستی است.

- اگرچه در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران متأثر از ماهیت بین‌المللی انقلاب اسلامی و احکام اسناد بالادستی (قانون اساسی، سند چشم‌انداز و سیاست‌های کلی نظام) نگرش جهان‌شمول و فرامنطقه‌ای مورد تأکید قرار گرفته است، اما با بررسی تطبیقی اسناد بالادستی و سیاست‌های کلی نظام، اولویت‌بخشی به منطقه‌گرایی و به‌ویژه منطقه آسیای جنوب غربی و حوزه تمدنی ایران در اسناد بالادستی اخیر کاملاً آشکار است.

- با ملاحظه همپوشانی و تکرار بخش بزرگی از احکام سیاست‌های کلی در برنامه‌های سوم، چهارم و پنجم، بررسی عملکرد سیاست خارجی و آسیب‌شناسی فرصت‌ها و چالش‌های آن و ارائه برنامه‌های اجرایی و الزامات و اقدامات عملیاتی در احکام برنامه پنجم توسعه ضروری به‌نظر می‌رسد. این مسئله همان‌طور که در ادامه گزارش و در بررسی تطبیقی همپوشانی و تکرار احکام مجموعه قوانین برنامه‌های پنج‌ساله توسعه اشاره می‌شود، ضرورت اولویت‌بندی، تدرّج در اهداف، ارائه احکام عینی، شفاف و سنجش‌پذیر و تعیین ضمانت اجرا و احکام نظارتی در احکام برنامه پنجم توسعه را آشکار می‌سازد.

۴. ارزیابی حوزه سیاست خارجی در لایحه برنامه پنجم توسعه

لایحه برنامه پنجم توسعه، براساس سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه ابلاغی توسط مقام معظم رهبری و نیازها، برنامه‌ها و پیشنهادهای وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های دولتی توسط معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست‌جمهوری تهیه شده است. در ماده (۱۸۶) و در هشت بند به احکام حوزه سیاست خارجی پرداخته شده است. براساس این برای ارزیابی احکام سیاست خارجی در لایحه برنامه پنجم در ابتدا به تشریح این ماده پرداخته و سپس با بررسی احکام آن، با سایر

احکام قوانین چهار برنامه پنج‌ساله توسعه گذشته و میزان انطباق آن با سیاست‌های کلی ابلاغی برنامه پنجم، میزان هماهنگی احکام آن با مشکلات اساسی کشور را ارزیابی می‌کنیم:

۱-۴. تشریح سیاست خارجی در لایحه برنامه پنجم توسعه

براساس ماده (۱۸۶) لایحه برنامه پنجم توسعه «به منظور اعتلای شأن، موقعیت، اقتدار و نقش جمهوری اسلامی ایران در منطقه و نظام بین‌الملل، اقدامات زیر انجام خواهد شد».

۱. «تنظیم سطح روابط و مناسبات سیاسی اقتصادی و فرهنگی با کشورهای دارای

دیدگاه‌ها و مواضع غیرهمسو با جمهوری اسلامی ایران»

براساس این بند، ایران در پنج سال آینده به محدود کردن، تعدیل و توازن تعاملات خود در عرصه‌های مختلف (سیاسی، اقتصادی و فرهنگی) با کشورهای که مواضع غیرهماهنگ با ایران دارند می‌پردازد. این سیاست با توجه به مواضع و عملکرد برخی از کشورهای غربی علیه کشورمان - علیرغم روابط گسترده اقتصادی و تجاری آنان با ایران - اتخاذ می‌شود.

۲. «گسترش و تعمیق حضور فعال و مؤثر راهبردی و الهام‌بخش جمهوری اسلامی ایران در

زمینه‌های اقتصادی، فرهنگی و رسانه‌ای در عرصه مناسبات دوجانبه و بین‌المللی»

هدف اصلی این بند از برنامه، تقویت سیاست خارجی ایران به منظور حضور مؤثر و الهام‌بخش در گسترش همکاری‌های دوجانبه و بین‌المللی در حوزه‌های مختلف همکاری تعیین شده است.

۳. «همکاری با کشورهای منطقه و نیز استفاده از سایر ظرفیت‌های حقوقی، سیاسی، فرهنگی،

رسانه‌ای و بین‌المللی برای کاهش حضور نظامی بیگانگان در منطقه»

براساس این، یکی از اولویت‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در مدت اجرای برنامه توسعه باید تلاش برای کاهش حضور نظامی بیگانگان در منطقه باشد. این مسئله با جلب همکاری کشورهای منطقه و از شیوه‌های گوناگون حقوقی، سیاسی، فرهنگی، رسانه‌ای و بین‌المللی پیگیری می‌شود.

۴. «حمایت مؤثر از مسلمانان و ملت‌های مظلوم و مستضعف به ویژه ملت تحت ستم

فلسطین»

این مسئله عیناً برگرفته از اسناد بالادستی (قانون اساسی، سیاست‌های کلی نظام در برنامه‌های سوم، چهارم و پنجم) مورد تأکید قرار گرفته است.

۵. «تلاش برای افزایش همکاری میان کشورهای همسایه و اسلامی در جهت ارتقای صلح،

امنیت، برادری و مرادبات اقتصادی»

با توجه به تأکید اسناد بالادستی بر ضرورت گسترش همکاری و همگرایی میان کشورهای

همسایه و اسلامی، براساس این بند، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران با اولویت و رویکردی منطقه‌گرایانه و اسلامی در راستای افزایش صلح و امنیت و تعاملات اقتصادی پیگیری خواهد شد.

۶. «تلاش برای اصلاح سازوکارها و نظامات حاکم بر جهان»

براساس این، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران با نفی نظم کنونی حاکم بر روابط بین‌المللی، در راستای اصلاح رژیم‌ها و هنجارهای کنونی بین‌المللی، سیاست خارجی تجدیدنظرطلبانه و اصلاح‌گرا خواهد بود.

۷. «گسترش همه‌جانبه همکاری با کشورهای منطقه جنوب غربی آسیا در تجارت،

سرمایه‌گذاری و فناوری»

این بند، با تمرکز بر منطقه‌گرایی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و اولویت منطقه جنوب غربی آسیا، تقویت همکاری ایران و کشورهای این منطقه در حوزه‌های اقتصادی و فناوری را مورد تأکید قرار داده است.

۸. «توسعه و تعمیق دیپلماسی عدالت‌خواهی در جهان»

براساس این بند، یکی از اولویت‌های دیپلماسی ایران در پنج سال آینده، تلاش برای بسط فرهنگ عدالت‌طلبی و عدالت‌خواهی در روابط بین‌الملل خواهد بود.

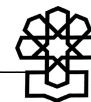
۲-۴. بررسی تطبیقی احکام سیاست خارجی در مجموعه قوانین برنامه‌های توسعه

یکی از روش‌های ارزیابی لایحه برنامه پنجم توسعه، بررسی تطبیقی احکام آن با احکام قوانین برنامه‌های توسعه گذشته است. این مسئله با توجه به تکرار و همپوشانی سیاست‌های کلی نظام در حوزه سیاست خارجی در برنامه‌های دوم تا پنجم توسعه، از اهمیت بیشتری برخوردار است.

<p>با توجه به فضای حاکم بر کشور در زمان تدوین این قانون و اولویت بازسازی در سیاست‌گذاری‌ها، رویکرد دفاعی - امنیتی مورد توجه بوده و بر بازسازی و تقویت بنیه دفاعی کشور تأکید شده است. بنابراین، حکم معینی برای تعیین جهت‌گیری سیاست خارجی در این قانون وضع نشده است.</p>	<p>قانون برنامه اول توسعه</p>
<p>در ماده (۱۲) قانون برنامه دوم توسعه، ۱۲ بند زیر به‌منظور رعایت عزت، حکمت و مصلحت در سیاست خارجی ارائه شده است:</p> <p>۱. تقویت روابط حسنه با همسایگان، دور نمودن تشنج از مرزها، گسترش همکاری‌های منطقه‌ای و قاره‌ای.</p> <p>۲. توسعه و تقویت روابط فرهنگی، سیاسی و اقتصادی و تجاری با کشورهای اسلامی دوست و اکو.</p> <p>۳. ایجاد توازن بین روابط سیاسی و اقتصادی با دیگر کشورها.</p>	<p>قانون برنامه دوم توسعه</p>

<p>۴. تمرکز فعالیت‌های مختلف در خارج از کشور در چارچوب نمایندگی‌های سیاسی و جلوگیری از پراکنده‌کاری.</p> <p>۵. بها دادن به نیروهای کیفی در روابط خارجی و تأکید بر تربیت و انتخاب نیروهای کارآمد در نمایندگی‌های خارج از کشور.</p> <p>۶. حمایت جدی از فعالیت‌های بخش خصوصی جهت گسترش صادرات غیرنفتی و ایجاد زمینه‌های لازم برای رابطه و حضور در کشورهای دیگر.</p> <p>۷. تلاش در جهت ایجاد توازن تجاری با کشورهای دیگر.</p> <p>۸. تأمین امنیت ملی در برابر تهدیدات خارجی.</p> <p>۹. حفظ و صیانت از مرزها و دفاع از تمامیت ارضی و پاسداری از انقلاب اسلامی.</p> <p>۱۰. تدوین استراتژی بلندمدت سیاست خارجی بر مبنای اصول قانون اساسی.</p> <p>۱۱. حمایت جدی از فعالیت‌های اقتصادی، فنی و خدماتی بخش دولتی و خصوصی به خصوص مساعدت در جهت ایجاد ارتباط با کشورهای خارج.</p> <p>۱۲. ادامه مبارزه با رژیم‌های استکباری به‌ویژه آمریکا و حمایت از مبارزاتی که در جهت آزادی قدس و محور رژیم اشغال‌گر قدس انجام می‌گیرد، در چارچوب رهنمودهای مقام ولایت.</p> <p>تبصره «۳۴» - دولت موظف به اقدام لازم برای تمرکز فعالیت‌های مأموریت‌ها و ارگان‌ها و نهادهای خارج از کشور در نمایندگی‌های سیاسی خارجی است.</p>	
<p>ماده (۱۸۳)</p> <p>تعیین وزارت خارجه به‌عنوان ناظر کلیه روابط خارجی و ضرورت هماهنگی و اجرای دستورات آن توسط کلیه نهادها و دستگاه‌های مرتبط با خارج از کشور (بجز فعالیت‌های فرهنگی سازمان فرهنگ و ارتباطات).</p> <p>ماده (۱۸۴)</p> <p>مكلف کردن دولت به تعیین تکلیف ادامه یا قطع فعالیت دستگاه‌های اجرایی در خارج از کشور و سطح عضویت در سازمان‌های بین‌المللی (براساس گزارش جامع تهیه شده توسط وزارت امور خارجه).</p> <p>ماده (۱۸۵)</p> <p>مشروط نمودن ایجاد دفتر، نمایندگی، شعبه و واحد اداری جدید توسط دستگاه‌های اجرایی به پیشنهاد وزارت خارجه و تصویب هیئت دولت.</p> <p>ماده (۱۸۶)</p> <p>مكلف کردن وزارت خارجه به تعیین راهبردهای اجرای سیاست‌های کلی برنامه سوم در سال اول برنامه و تصویب آن در شورای عالی امنیت ملی.</p>	<p>قانون برنامه سوم توسعه</p>
<p>ماده (۱۱۰)</p> <p>دولت مکلف به اقدامات زیر برای ترویج فرهنگ صلح، مفاهمه، عدم خشونت و همزیستی مسالمت‌آمیز میان ملت‌ها در مناسبات بین‌المللی و تحقق گفتگوی میان فرهنگ‌ها و تمدن‌هاست.</p> <p>الف) برنامه‌ریزی برای مشارکت و حضور فعال در فرآیندها، نهادها و مجامع منطقه‌ای و بین‌المللی در باب گفتگوی تمدن‌ها.</p> <p>ب) فراهم کردن شرایط لازم تبادل آرای متفکران، دانشمندان، هنرمندان و نهادهای علمی،</p>	<p>قانون برنامه چهارم توسعه</p>

<p>فرهنگی و دینی.</p> <p>ج) اهتمام به معرفی جلوه‌های فرهنگی، هنری و ادبی ایران در سایر مناطق و آشنایی نخبگان و مراکز علمی و جامعه ایران با دستاوردهای جدید فرهنگی در جهان.</p> <p>د) عقد موافقتنامه‌های فرهنگی منطقه‌ای، قاره‌ای و بین‌المللی و فراهم آوردن شرایط اجرای آنها در برنامه‌های دستگاه‌های اجرایی.</p> <p>ه) بهبود ساختار اجرایی و حمایت از تأسیس سازمان‌های غیردولتی برای تحقق عملی گفتگوی تمدن‌ها.</p> <p>و) تدوین آیین‌نامه اجرایی این ماده با پیشنهاد سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور در سال اول برنامه و تصویب آن در هیئت وزیران.</p> <p>ماده (۱۲۷)</p> <p>وزارت خارجه به منظور پیشبرد سیاست خارجی و در چارچوب حفظ و توسعه منافع ملی موظف به اقدامات زیر است:</p> <p>الف) توسعه و تقویت روش‌ها و زمینه‌های ارتباط و مراوده با ایرانیان خارج از کشور....</p> <p>ب) تنظیم و اعطای کمک‌های توسعه‌ای به کشورهای هدف به منظور ایجاد بازار برای کالاهای ایرانی و صدور خدمات فنی و مهندسی در چارچوب قوانین بودجه‌های سالیانه.</p> <p>ج) تسهیل و ارائه بهتر خدمات کنسولی با بهره‌گیری از فناوری اطلاعات به منظور افزایش رضایتمندی و تکریم ارباب‌رجوع.</p> <p>د) تصویب آیین‌نامه‌ای برای هماهنگی بخش‌های بین‌المللی کلیه دستگاه‌های اجرایی به منظور پیشبرد اهداف سیاست خارجی کشور.</p>

۳-۴. ارزیابی احکام سیاست خارجی در مجموعه قوانین برنامه‌های توسعه

جدول ۳. بررسی تطبیقی اشتراک احکام سیاست خارجی در برنامه‌های توسعه

برنامه چهارم	برنامه سوم	برنامه دوم	برنامه اول	احکام برنامه پنجم توسعه
—	—	*	—	۱. تنظیم سطح روابط با کشورهای غیرهمسو
—	(با ادبیات متفاوت)	(با ادبیات متفاوت)	—	۲. گسترش حضور فعال، مؤثر و راهبردی و الهام‌بخش در عرصه‌های دوجانبه و بین‌المللی
—	*	—	—	۳. همکاری با کشورهای منطقه برای کاهش حضور نظامی بیگانگان
—	*	*	—	۴. حمایت مؤثر از مسلمانان و ملت‌های مظلوم مستضعف به‌ویژه فلسطین
—	*	*	—	۵. افزایش همکاری کشورهای همسایه و اسلامی
—	—	—	—	۶. تلاش در اصلاح سازوکارها و نظامات حاکم بر جهان
—	—	—	—	۷. گسترش همکاری با کشورهای منطقه جنوب غرب آسیا
—	—	—	—	۸. توسعه و تعمیق دیپلماسی عدالت‌خواهی در جهان

- براساس جدول فوق که به بررسی تطبیقی برنامه‌های توسعه در حوزه سیاست خارجی می‌پردازد همپوشانی و تکرار احکام کاملاً آشکار شده است به‌گونه‌ای که برخی از احکام مانند «تمرکز فعالیت‌های نهادهای خارج از کشور» که در برنامه‌های دوم، سوم و چهارم مورد تأکید قرار گرفته و علیرغم عدم طرح آن در لایحه برنامه پنجم، هم‌اکنون نیز این مسئله به‌عنوان یکی از چالش‌های موجود در حوزه روابط خارجی ایران باقی مانده است.

- احکام برنامه سوم توسعه نسبت به سایر برنامه‌ها، به‌دلیل توجه در ارائه احکامی شفاف‌تر، عینی‌تر، عملیاتی‌تر و محدود و مکلف کردن وزارت خارجه به تدوین راهبردهای اجرایی برای احکام کلی‌تر، از نظر ساختار برنامه از احکام مطلوب بیشتری برخوردار است.

- برنامه‌های سوم و چهارم به‌دلیل توجه به ضرورت ایجاد اسناد پشتیبان اجرایی و مکلف کردن دولت به تصویب آیین‌نامه‌های لازم، عملاً زمینه بهتری را برای تحقق اهداف برنامه محقق کرده‌اند.

- احکام لایحه برنامه پنجم بیشترین شباهت را با برنامه‌های دوم و سوم توسعه دارد.

- هیچ حکم مشترکی میان لایحه برنامه پنجم و قانون برنامه چهارم وجود ندارد. این مسئله با توجه به تغییر نگرش دولت‌های هشتم و نهم و طیف‌های سیاسی در دولت، بیانگر سیاست‌زدگی برنامه‌های توسعه و عدم همخوانی آنها در چارچوب یک استراتژی واحد می‌باشد. در این شرایط با تغییر و تحول دولت‌ها و احزاب سیاسی، دولت جدید حاضر به پذیرش و عملیاتی کردن برنامه‌های توسعه نبوده و اساساً آنچه در عمل اتفاق افتاده است، یا در برنامه‌ها پیش‌بینی نشده یا میزان تأکید برنامه تناسبی با عمل نداشته و در عمل نقش و تأثیر برنامه به‌شدت تحت تأثیر تحولات خارج از برنامه بوده است. براساس این، احکام برنامه قبلی در دولت جدید متوقف شده و با عدم تحقق آنها مجدداً در سیاست‌های کلان نظام مورد تأکید قرار گرفته و بدین ترتیب همپوشانی و تکرار سیاست‌های کلان نظام نیز به‌وجود آمده است. این مسئله از آنچنان اهمیتی برخوردار است که عده‌ای از کارشناسان بر ضرورت تدوین برنامه‌های چهارساله توسط هر دولت تأکید کرده‌اند. این درحالی است که عملاً این مسئله نیز به‌دلیل تفاوت نگرش دولت‌ها و احزاب سیاسی، سبب عدم همخوانی برنامه‌های توسعه با برنامه‌های قبلی شده و به‌جای یک مجموعه مکمل در برنامه‌های توسعه در راستای تحقق سند چشم‌انداز توسعه، شاهد برنامه‌های مجزا و غیرمرتبط هستیم که مسلماً نتیجه این شرایط، گسست میان برنامه‌ها و سیاست‌ها و کند شدن آهنگ توسعه در کشور است.

- با توجه به اینکه تنها مجلس شورای اسلامی براساس قانون اساسی نهاد ناظر بر عملکرد دولت در برنامه‌های توسعه است و ابزارها و سازوکارهای آن در اعمال نظارت بر عملکرد وزارت خارجه (سؤال و تذکر و استیضاح وزیر) با مشکلات زیادی مواجه است و ازسوی دیگر بسیاری از

احکام برنامه‌های توسعه، کلی و مبهم هستند، به دلیل عدم امکان ارزیابی عملکرد دولت در اجرای برنامه توسعه در حوزه سیاست خارجی و توجیه و تفسیر برخی از چالش‌ها و مشکلات ناشی از عدم اجرای برنامه، دولت سیاست‌های خود را بدون لحاظ احکام برنامه پیگیری می‌کند. این مسئله به‌ویژه در مورد دولتی که خود برنامه توسعه را تدوین نموده است تشدید می‌شود.

۴-۴. بررسی میزان انطباق برنامه پنجم توسعه با سیاست‌های کلی برنامه پنجم در

حوزه سیاست خارجی

سیاست‌های کلی برنامه‌های توسعه به‌عنوان یکی از اسناد بالادستی در کنار سایر اسناد (قانون اساسی و سند چشم‌انداز سال ۱۴۰۴) مهمترین ارکان تدوین برنامه‌های توسعه به‌شمار می‌روند. در واقع سیاست‌های کلی نظام، احکام کلی هستند که جهت‌گیری‌های کلان نظام را در راستای تحقق سند چشم‌انداز تعیین می‌کنند. براساس این ضروری است که احکام موجود در برنامه‌های توسعه با ملاحظه احکام سیاست‌های کلان نظام و با ماهیتی عملیاتی‌تر تدوین گردند. در این میان اگرچه قانون برنامه پنجم تلاش کرده است تا احکام خود را با توجه به سیاست‌های کلی تدوین نماید، اما میزان انطباق لایحه برنامه پنجم با سیاست‌های کلی نظام در برنامه پنجم را می‌توان به‌شرح ذیل مورد بررسی قرار داد:

● سیاست‌های کلی که در لایحه برنامه پنجم توسعه غفلت قرار گرفته‌اند:

بند «۴۰» - حضور فعال و هدفمند در سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای.
بند «۴۱» - ارتقای نقش مدیریتی ایران در توزیع و ترانزیت انرژی.
بند «۴۳» - تقویت هویت اسلامی و ایرانی ایرانیان خارج از کشور، کمک به ترویج زبان فارسی در میان آنان و حمایت از حقوق آنان و تسهیل مشارکت آنان در توسعه ملی.

براساس این در لایحه برنامه پنجم توسعه تقریباً به سه بند از پنج بند سیاست‌های کلی اشاره‌ای نشده است.

● احکام لایحه برنامه پنجم که در سیاست‌های کلی به آن اشاره‌ای نشده است:

بند «۱» - تنظیم سطح روابط و مناسبات سیاسی، اقتصادی، فرهنگی با کشورهای دارای دیدگاه‌ها و مواضع غیرهمسو با جمهوری اسلامی ایران.

● احکام لایحه برنامه توسعه که در سیاست‌های کلی برنامه نیز به آنها اشاره شده است:

جدول ۴. احکام مشترک لایحه برنامه توسعه با سیاست‌های کلی برنامه

ردیف در برنامه توسعه	عنوان در برنامه توسعه	سیاست‌های کلی برنامه	ردیف در برنامه توسعه
بند «۲»	گسترش و تعمیق حضور فعال، مؤثر و راهبردی و الهام‌بخش ایران در عرصه مناسبات دوجانبه و بین‌المللی	بند «۳۹» - گسترش همکاری‌های دوجانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی بند «۳۹» - سازماندهی تلاش مشترک برای ایجاد مناسبات و نظامات جدید اقتصادی، سیاسی و فرهنگی منطقه‌ای و جهانی بند «۴۲» - تقویت تعامل فرهنگی، حقوقی، سیاسی و اقتصادی با جهان به‌ویژه حوزه تمدن اسلامی - ایرانی	
بند «۳»	همکاری با کشورهای منطقه برای کاهش حضور نظامی بیگانگان در منطقه	بند «۳۹» - تلاش برای رهایی منطقه از حضور بیگانگان	
بند «۴»	حمایت مؤثر از مسلمانان و ملت‌های مظلوم و مستضعف به‌ویژه فلسطین	بند «۳۹» - حمایت از مسلمانان و ملت‌های مظلوم و مستضعف به‌ویژه فلسطین	
بند «۵»	تلاش برای همگرایی کشورهای همسایه و اسلامی	بند «۳۹» - تلاش برای ایجاد همگرایی میان کشورهای اسلامی بند «۳۹» - اولویت کشورهای همسایه برای گسترش همکاری‌های دوجانبه بین‌المللی بند «۴۲» - تقویت تعامل فرهنگی، حقوقی، اقتصادی، با جهان به‌ویژه حوزه تمدن اسلامی - ایرانی	
بند «۶»	تلاش برای اصلاح سازوکارها و نظامات حاکم بر جهان	بند «۳۹» - تلاش برای اصلاح ساختار سازمان ملل بند «۳۹» - مقابله با تک‌قطبی شدن جهان بند «۳۹» - تلاش برای ایجاد نظامات جدید منطقه‌ای و بین‌المللی بند «۴۰» - تلاش برای ایجاد تحول در رویه‌های موجود براساس ارزش‌های اسلامی بند «۴۱» - تلاش برای استقرار نظام پولی و بانکی	

ردیف در برنامه توسعه	عنوان در برنامه توسعه	ردیف در سیاست‌های کلی برنامه	عنوان در سیاست‌های کلی برنامه
			و بیمه‌ای مستقل و کاهش وابستگی به سیستم پولی نظام سلطه
بند «۷»	گسترش همکاری با کشورهای منطقه جنوب غربی آسیا در تجارت، سرمایه‌گذاری و فناوری	بند «۳۹» بند «۴۱» بند «۴۲»	- اولویت کشورهای همسایه برای گسترش همکاری - تقویت تعامل با جهان به‌ویژه حوزه تمدن اسلامی - ایرانی - افزایش فرصت‌های صادراتی، جذب سرمایه و فناوری پیشرفته
بند «۸»	توسعه و تعمیق دیپلماسی عدالت‌خواهی در جهان	بند «۳۹»	- تلاش برای ایجاد نظامات جدید منطقه‌ای و بین‌المللی با هدف تأمین عدالت، صلح و امنیت جهانی

۴-۵. ارزیابی میزان انطباق لایحه برنامه پنجم و سیاست‌های کلی برنامه پنجم در حوزه

سیاست خارجی

- یکی از هشت بند لایحه برنامه پنجم توسعه در حوزه سیاست خارجی، عیناً تکرار سیاست کلی برنامه است. این درحالی است که باید حکم کلی ابلاغی در سیاست‌های کلی برنامه در متن قانون برنامه توسعه، جنبه عملیاتی و اجرایی‌تری به‌خود گیرد.

- یکی از هشت بند لایحه برنامه پنجم، در سیاست‌های کلی به آن اشاره‌ای نشده است.

• سه بند از پنج بند سیاست‌های کلی در حوزه سیاست خارجی در لایحه برنامه توسعه لحاظ نشده است.

• برخلاف انتظار، احکام ارائه شده در لایحه برنامه پنجم، بسیار کلی‌تر از احکام سیاست‌های کلی برنامه است به‌گونه‌ای که مثلاً عنوان «تلاش برای اصلاح سازوکارها و نظامات حاکم بر جهان» آنقدر کلی است که با چندین حکم سیاست‌های کلی برنامه همپوشانی دارد. این مسئله عملاً سبب عدم امکان پیاده‌سازی احکام سیاست کلی، توجیه عملکرد توسط دولت و عدم توجه دولت به برنامه ارائه شده به‌دلیل کلی و مبهم بودن برنامه می‌شود.

- بسیاری از احکام ارائه شده لایحه برنامه توسعه هم‌اکنون به‌عنوان اصول کلی و عملی سیاست خارجی در قالب جهت‌گیری سیاست خارجی دولت نهم و دهم در حال اجرا بوده و براساس این با توجه به کلی بودن احکام مذکور، اشاره یا عدم اشاره آنان در برنامه یکسان است. درواقع

براساس این احکام هرگز نمی‌توان الزامات عملیاتی وزارت خارجه را تبیین کرد. این مسئله با توجه به عدم لحاظ یک بند در لایحه برای تنظیم آیین‌نامه اجرایی کردن برنامه تشدید می‌شود.

۴-۶. ارزیابی میزان هماهنگی احکام لایحه برنامه پنجم با مشکلات اساسی کشور در

حوزه سیاست خارجی

مسلماً برای تحقق برنامه‌های میان‌مدت توسعه، این برنامه‌ها باید مشکل‌محور باشد و با تعیین مشکلات اساسی کشور در بازه زمانی اجرای برنامه، احکام برنامه تعیین شوند. در این زمینه با توجه به مشکلات زیر در حوزه سیاست خارجی میزان هماهنگی احکام با مشکلات را مورد بررسی قرار می‌دهیم:

مشکلات اساسی در حوزه سیاست خارجی که باید در برنامه توسعه مورد توجه قرار گیرند:

۱. عدم سازگاری سیاست خارجی با الزامات دستیابی به رشد مستمر و پرشتاب اقتصادی،
۲. ضعف در بدنه کارشناسی برای وقوف و مدیریت آثار ناشی از تحولات بین‌المللی مؤثر بر توسعه کشور (به دلیل عدم اجرای قانون استخدامی وزارت خارجه در انتصاب سفرا و نمایندگان سیاسی کشور)،
۳. تقویت جایگاه دشمنان و رقبای ایران در منطقه به‌ویژه رژیم صهیونیستی (در آسیای مرکزی، قفقاز و خاورمیانه) ترکیه، عربستان، عراق و کند بودن نسبی آهنگ تحقق سند چشم‌انداز،
۴. افزایش واگرایی میان ایران و کشورهای منطقه و گسترش شکاف در جهان اسلام،
۵. گسترش تعاملات همسایگان ایران و قدرت‌های فرامنطقه‌ای و تقویت حضور نظامی بیگانگان در منطقه،
۶. افزایش تهدیدات واقعی و روانی علیه ایران، اعمال تحریم‌های اقتصادی و سیاسی و محکومیت ایران در سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی،
۷. ارائه چهره کاملاً منفی از ایران در دیپلماسی عمومی و رسانه‌ای توسط برخی کشورهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در راستای افزایش فشار علیه ایران،
۸. تلاش جهت حذف ایران از محورهای ترانزیت انرژی در منطقه و کاهش جایگاه و قدرت مانور اقتصادی ایران،
۹. عدم رعایت شأن و عزت ایرانیان در خارج از کشور و افزایش نارضایتی آنان،
۱۰. نداشتن نگاه رو به جلو و آینده‌نگری به‌خصوص کم‌توجهی به تهدیدات نوظهور،
۱۱. تمرکز کشورهای غربی بر ادعای نقض حقوق بشر توسط ایران و تلاش آنان برای محکومیت و اعمال فشار بر ایران در مجامع بین‌المللی.

۴-۷. ارزیابی هماهنگی یا عدم هماهنگی احکام لایحه برنامه پنجم و مشکلات اساسی

- اگرچه احکام ارائه شده توسط دولت در لایحه برنامه توسعه به دلیل کلی بودن می‌تواند بخشی از مشکلات اساسی سیاست خارجی در پنج سال آینده را پوشش دهد، اما مسلماً بسیاری از این مشکلات در احکام برنامه ارائه شده مورد توجه قرار نگرفته‌اند.

۵. مشکلات و موانع موجود در احکام لایحه برنامه پنجم توسعه در حوزه سیاست خارجی

با توجه به ارزیابی انطباق لایحه برنامه پنجم با سیاست‌های کلی برنامه، قوانین برنامه توسعه قبلی و مشکلات اساسی کشور و همچنین ویژگی‌های احکام مطلوب در حوزه سیاست خارجی در برنامه‌های میان‌مدت، مهمترین مشکلات و موانع موجود در احکام لایحه برنامه پنجم توسعه عبارتند از:

۵-۱. کلی بودن و ابهام احکام لایحه برنامه پنجم توسعه: همان‌طور که در ارزیابی میزان انطباق احکام برنامه با سیاست‌های کلی برنامه گفته شد، بسیاری از احکام برنامه، حتی از سیاست‌های کلی برنامه نیز کلی‌تر بوده و در مواردی نیز عیناً تکرار سیاست‌های کلی برنامه می‌باشد (بند «۴») در واقع احکام برنامه را می‌توان تکرار اصول و اهداف سیاست خارجی در اسناد بالادستی دانست این در حالی است که برنامه‌های توسعه به‌عنوان برنامه‌های میان‌مدت باید برنامه‌های اجرایی‌تر و عملیاتی را نیز لحاظ نماید. این مسئله عملاً سبب می‌شود که به دلیل دایره شمول وسیع احکام برنامه، امکان برنامه‌ریزی عملیاتی به آسانی وجود نداشته باشد. همچنین به دلیل سنجش‌ناپذیری آن، امکان تفسیر مواد و توجیه عملکرد نیز به وجود می‌آید. بنابراین باید احکام مشخص‌تری در برنامه تعیین گردد تا علاوه بر امکان تدوین برنامه عملیاتی آن، ملاک‌ها و شاخصه‌هایی برای ارزیابی آن نیز وجود داشته باشد.

۵-۲. همپوشانی و تداخل مفاد برنامه با وظایف وزارت خارجه: بسیاری از احکام لایحه برنامه پنجم، وظایف ذاتی وزارت خارجه است که هم‌اکنون نیز براساس قانون موظف به اجرای آن است این در حالی است که در برنامه‌های میان‌مدت توسعه، نباید به‌دنبال بیان مجدد وظایف دستگاه‌های اجرایی و یا اقدامات کنونی آنان بود.

۵-۳. ارتباط ضعیف با اسناد بالادستی (سیاست‌های کلی برنامه پنجم): همان‌طور که در ارزیابی انطباق برنامه با سیاست‌های کلی گفته شد در لایحه برنامه پنجم به سه بند از پنج بند سیاست‌های کلی اشاره‌ای نشده است (بندهای «۴۰»، «۴۱» و «۴۳» سیاست‌های کلی) این در حالی است که لایحه برنامه پنجم باید با ملاحظه احکام سیاست‌های کلی تدوین گردند.

۴-۵. عدم توجه به مشکلات اساسی کشور در حوزه سیاست خارجی و عدم اولویت‌گذاری صحیح اهداف در بازه زمانی پنج‌ساله آینده: با توجه به اینکه در مقدمه لایحه برنامه پنجم تأکید شده است که این برنامه یک برنامه مشکل‌محور است، بنابراین باید مشکلات اساسی کشور در حوزه سیاست خارجی در برنامه لحاظ می‌شد این درحالی است که همان‌گونه که در ارزیابی برنامه به مشکلات اساسی کشور اشاره شد، این مسئله کمتر مورد توجه بوده است و اولویت‌های ذکر شده نیز اولویت‌های ضروری وزارت خارجه در پنج سال آینده نبوده و تکرار اصول کلی سیاست خارجی یا دیگر اسناد بالادستی است.

۵-۵. ضعف در ارائه سازوکارهای اجرایی، عملیاتی و نظارتی: با توجه به کلی بودن احکام لایحه برنامه پنجم، ضروری است که راهبردهای عملیاتی و اجرایی لازم برای تحقق اهداف برنامه به‌صورت مستقل تدوین شوند تا از این طریق امکان بررسی میزان تحقق و نارسایی‌های اجرای برنامه تعیین گردند. علاوه بر این و به‌منظور امکان نظارت بر عملکرد آن باید این دستورالعمل اجرایی جهت نظارت به مراجع ذیربط ارائه شود که این مسئله در لایحه مورد توجه قرار نگرفته است.

۶-۵. همپوشانی و تکرار صرف احکام اسناد بالادستی و قانون‌های توسعه گذشته در حوزه سیاست خارجی و عدم هم‌افزایی آن با قوانین توسعه گذشته: همان‌گونه که در ارزیابی تطبیقی احکام لایحه برنامه پنجم و سایر قوانین توسعه گذشته گفته شد، اکثر احکام این برنامه، عملاً تکرار احکام اسناد بالادستی و برنامه‌های توسعه گذشته است و نقش هم‌تکمیلی آنان در یک فرآیند توسعه را ندارد. این درحالی است که احکام برنامه‌های توسعه باید علیرغم ارتباط معنادار با احکام برنامه‌های گذشته، نقش مکمل آنان در دستیابی به اهداف غایی و سیاست‌های کلان نظام را داشته باشند.

جمع‌بندی و ارائه پیشنهادات جایگزین در حوزه سیاست خارجی

اگرچه برنامه‌ریزی در راستای دستیابی به توسعه یکی از ضروریات مسلم در کشورهای جهان سوم است. اما تدوین احکام مطلوب، هم‌افزا، همپوشاننده، شفاف و عملیاتی و سپس اجرایی نمودن آن و نظارت بر عملکرد دولت نقش بسیار مهم‌تر و مؤثرتری در تحقق توسعه برعهده دارند، از این رو است که ایران علیرغم یکی از پیشگامان تدوین برنامه‌های توسعه بوده است، اما متأسفانه هنوز جایگاه واقعی خود را - به‌رغم توانمندی‌های گسترده در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، امنیتی، اجتماعی و فرهنگی - در منطقه و در نظام بین‌الملل به‌دست نیاورده است چنانچه در این زمینه برخی از کشورهایی با سابقه برنامه‌ریزی کمتر که در گذشته به نسبت ایران عقب‌مانده‌تر محسوب می‌شدند، امروزه براساس معیارهای رشد و توسعه‌یافتگی از ایران موفق‌تر هستند. این مسئله

ضرورت توجه بیشتر به احکام برنامه توسعه در هنگام تدوین این احکام و سپس نظارت بر عملکرد دولت در اجرای آن را آشکار می‌سازد.

در این میان، بررسی برنامه‌های توسعه در حوزه سیاست خارجی نشان می‌دهد که احکام این برنامه‌ها معمولاً کلی، مبهم و تکرار اصول سیاست خارجی در اسناد بالادستی یا قوانین توسعه گذشته بوده است، چنانچه این مسئله در لایحه برنامه پنجم توسعه نیز کاملاً مشهود است. از سوی دیگر، به دلیل عدم ارائه سازوکارهای اجرایی، عملیاتی و نظارتی در برنامه‌های توسعه (و از جمله لایحه برنامه پنجم)، امکان عملیاتی‌سازی، پیگیری و نظارت بر آن نیز با مشکل مواجه شده است. علاوه بر این به دلیل عدم توجه به مشکلات اساسی کشور و عدم اولویت‌بندی اهداف در برنامه، معمولاً احکام در قالب سیاست‌های کلی ارائه گردیده‌اند. این مشکلات در لایحه برنامه پنجم توسعه سبب شده است که مواد اصلاحی و الحاقی پیشنهادی به صورت زیر جهت رفع مشکلات و موانع موجود در احکام لایحه ارائه شود.

مواد اصلاحی احکام حوزه سیاست خارجی لایحه برنامه پنجم (ماده ۱۸۶)

اصلاحات	بندهای ماده (۱۸۶) لایحه
<p>به منظور اعتلای شأن، موقعیت، اقتدار و نقش جمهوری اسلامی ایران در منطقه و نظام بین‌الملل وزارت امور خارجه موظف است با بهره‌گیری از نظرات کارشناسان کلیه دستگاه‌های ذیربط سیاست‌های مناسب را برای اجرایی نمودن احکام ذیل تهیه و جهت تصویب به مراجع ذیربط ارائه دهد. همچنین وزارت امور خارجه موظف است سالیانه گزارشی را در مورد میزان اجرای احکام برنامه به مجلس شورای اسلامی تقدیم نماید.</p>	<p>مقدمه: به منظور اعتلای شأن، موقعیت، اقتدار و نقش جمهوری اسلامی ایران و استفاده از فرصت‌های اقتصادی در منطقه و نظام بین‌الملل اقدام‌های زیر انجام خواهد شد:</p>
<p>عیناً ابقا می‌شود</p>	<p>الف) تنظیم سطح روابط و مناسبات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی با کشورهای دارای دیدگاه‌ها و مواضع غیرهمسو با جمهوری اسلامی ایران</p>
<p>با توجه به غفلت لایحه از بند «۴۰» سیاست‌های کلی، این حکم به صورت زیر اصلاح گردد:</p> <p>- حضور فعال، مؤثر و الهام‌بخش در سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی از طریق:</p> <p>- پیگیری حمایت از حقوق مسلمانان و مستضعفان جهان به ویژه ملت مظلوم فلسطین در سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی</p>	<p>ب) گسترش و تعمیق حضور فعال، مؤثر، راهبردی و الهام‌بخش جمهوری اسلامی ایران در زمینه‌های اقتصادی، فرهنگی، رسانه‌ای در عرصه مناسبات دو جانبه و بین‌المللی</p>

اصلاحات	بندهای ماده (۱۸۶) لایحه
<p>- تدوین نظام جامع تقویت حضور ایران در سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی و دستور کار مشخص برای اقدام پیرامون هر یک از آنها حداکثر در سال اول برنامه</p> <p>- ارزیابی کارآمدی و اثربخشی نمایندگان سیاسی ایران در خارج از کشور و به‌کارگیری آنان با اولویت تخصص و کارآمدی در سازمان‌ها و سفارتخانه‌های راهبردی</p> <p>- تلاش برای اصلاح ساختار سازمان ملل متحد در راستای منافع ملی جمهوری اسلامی ایران</p> <p>- اتخاذ دیپلماسی فعال در راستای توقف روند صدور قطعنامه‌های حقوق بشری علیه ایران</p>	
<p>تلاش برای ایجاد نظام امنیت دسته جمعی در منطقه از طریق ایجاد پیمان‌های سیاسی، اقتصادی و امنیتی با همسایگان به منظور خروج بیگانگان از منطقه</p>	ج) همکاری با کشورهای منطقه و اسلامی و نیز استفاده از سایر ظرفیت‌های اقتصادی، حقوقی، سیاسی، فرهنگی، رسانه‌ای و بین‌المللی برای کاهش حضور نظامی بیگانگان در منطقه
<p>این حکم به حکم اصلاحی بند «ب» منتقل شده است، لذا حذف می‌شود</p>	د) حمایت مؤثر از مسلمانان و ملت‌های مظلوم و مستضعف به‌ویژه ملت تحت ستم فلسطین
<p>تقویت روابط حسنه با همسایگان، اعتمادسازی، تنش‌زدایی و همگرایی با کشورهای منطقه و اسلامی به‌ویژه حوزه تمدن ایرانی- اسلامی و برنامه‌ریزی عملیاتی و زمان‌مند برای پیشرفت مطلوب در حل برخی اختلافات تاریخی، حقوقی، ارضی و مرزی</p>	ه) تلاش برای افزایش همگرایی میان کشورهای همسایه و اسلامی در جهت ارتقای صلح، امنیت، برادری و مراودات اقتصادی
<p>حذف می‌شود</p>	و) تلاش برای اصلاح سازوکارها و نظامات حاکم بر جهان
<p>تقویت دیپلماسی اقتصادی از طریق حمایت جدی از فعالیت‌های بخش غیردولتی و ایجاد زمینه‌های لازم برای رابطه و حضور آنان در کشورهای دیگر به‌ویژه کشورهای همسایه و اسلامی</p>	ز) گسترش همه‌جانبه همکاری با کشورهای منطقه جنوب غربی آسیا در تجارت، سرمایه‌گذاری و فناوری
<p>حذف شد</p>	ح) توسعه و تعمیق دیپلماسی عدالت‌خواهی در جهان

موارد پیشنهادی الحاقی به احکام حوزه سیاست خارجی در لایحه برنامه

موارد مغفول سیاست‌های کلی برنامه در لایحه برنامه	احکام پیشنهادی الحاقی
بند «۴۱» - ارتقای نقش مدیریتی ایران در توزیع و ترانزیت انرژی	بند الحاقی به ماده (۱۸۶) - ارتقای مدیریت ایران در حوزه اقتصادی در منطقه به‌ویژه در حوزه توزیع و ترانزیت انرژی و تلاش برای قرار گرفتن در مسیرهای انتقال انرژی در منطقه
بند «۴۳» - تقویت هویت اسلامی و ایرانی ایرانیان خارج از کشور، کمک به ترویج زبان فارسی در میان آنان و حمایت از حقوق آنان و تسهیل مشارکت آنان در توسعه ملی	بند الحاقی - تقویت فعالیت شورای عالی ایرانیان خارج از کشور به‌منظور توسعه روش‌ها و زمینه‌های ارتباط و مراوده با ایرانیان مقیم خارج از کشور، حفظ هویت ملی و اسلامی، حمایت از حقوق و بهره‌گیری از سرمایه‌های مادی، معنوی و علمی آنان

بخش سوم - سیاست داخلی در لایحه برنامه پنجم

مقدمه

با توجه به مغفول ماندن مواد (۳۶)، (۳۷) و (۳۸) سیاست‌های کلی ابلاغی مقام معظم رهبری در لایحه برنامه پنجم توسعه و نیز در نظر گرفتن موارد مربوط به حوزه سیاست داخلی تلاش شده است در این بخش دو ماده جهت الحاق به لایحه پیشنهاد شود. در این راستا با توجه به کاستی‌های قوانین موجود در زمینه انتخابات با توجه به تعدد انتخابات و وجود ضوابط متفاوت برای هر کدام، عدم تقسیم کار سازمان‌یافته میان نهادهای اجرایی و نظارتی، سازماندهی تبلیغات انتخاباتی، احصای موارد و مصادیق تخلفات انتخاباتی و ... و نظر به عدم اجرایی شدن ماده (۱۱۹) برنامه چهارم توسعه مبنی بر تهیه سازوکارهای لازم جهت تقویت نهادهای مدنی و احزاب در کشور پیشنهاد شده است دولت مکلف به تنظیم و ارائه لایحه جامع قانون انتخابات و نیز اقدام در جهت تقویت حقوق شهروندی شود.

ماده الحاقی - دولت مکلف است در راستای اجرای بندهای «۳۶»، «۳۷» و «۳۸» سیاست‌های کلی

نظام، در سال اول اجرای برنامه پنجم با محوریت موارد ذیل اقدام به تهیه لایحه جامع نظام انتخاباتی نماید:

۱. تجمیع انتخابات و کاهش تعداد آنها،

۲. تدوین مراحل ثبت‌نام،

۳. تعیین حوزه‌های انتخاباتی به‌لحاظ تعداد نماینده در هر انتخابات با توجه به تقسیمات کشوری،
۴. برگزاری الکترونیکی انتخابات اعم از مراحل ثبت‌نام نامزدها و اخذ رأی و شمارش آرا،
۵. سازماندهی تبلیغات انتخاباتی،
۶. احصا موارد و مصادیق تخلفات انتخاباتی،
۷. تدوین منشور وفاق ملی و اخلاق انتخاباتی و خطوط قرمز در رقابت‌های انتخاباتی.

ماده الحاقی - دولت مکلف است از طریق فرهنگ‌سازی و اطلاع‌رسانی با بهره‌گیری از مراکز آموزشی و رسانه‌های مختلف بالاخص رسانه ملی و نیز در صورت نیاز ایجاد تشکیلاتی برای دفاع از حقوق شهروندی در قوه مجریه با رعایت قوانین مربوطه، نسبت به ارتقای حقوق شهروندی اقدام نماید.

منابع و مأخذ

۱. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
۲. سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ابلاغی مقام معظم رهبری.
۳. سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران.
۴. قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی.
۵. سیاست‌های کلی مبارزه با مواد مخدر ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری، مورخ ۱۳۸۵/۷/۲۷.

شناسنامه گزارش

شماره مسلسل: ۱۰۲۶۲

عنوان گزارش: بررسی لایحه برنامه پنجم توسعه (۱۵)، فصل هفتم - دفاعی، سیاسی، امنیتی

نام دفاتر: مطالعات سیاسی (دفتر اصلی)، مطالعات ارتباطات و فناوری‌های نوین (دفتر فرعی)
تهیه و تدوین کنندگان: مصطفی دلاورپور اقدم، مهدی جاودانی مقدم، ابوزر گوهری مقدم، محمدرضا شمس، محمد جمشیدی

همکاران: سمانه احمدخان بیگی، وجیهه مهری پرگو

ناظر علمی: ناصر جمالزاده

متقاضی: کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. لایحه برنامه پنجم توسعه
۲. امنیت پایدار
۳. سند چشم‌انداز
۴. اقتدار ملی
۵. بازدارندگی راهبردی

تاریخ انتشار: ۱۳۸۹/۳/۱۲